

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد بندرانزلی
پایان نامه جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته حقوق
گرایش: جزا و جرم شناسی

عنوان:

بررسی ساز و کارهای حمایت از حقوق کودک در برابر تنبیه در فقه و حقوق ایران

استاد راهنما:

دکتر سمیه صفایی بازار جمعه

نگارش:

نیلوفر شوکتی

تابستان ۱۴۰۰

به نام خدا

دانشگاه آزاد اسلامی - واحد ندرانزلی

مشور اخلاقی پژوهش

بیماری از خداوند سبحان و اعتقاد به این که عالم محضر خداست و به واسطه ناخبر بر اعمال انسان و به منظور پاس داشت مقام بلند دانش و پژوهش و نظریه‌امیت جایگاه دانشگاه در اعمالی فرهنگ و تمدن بشری، نادانشجویان و اعضاء هیات علمی واحد های دانشگاه آزاد اسلامی متعهد می گردیم اصول زیر را در انجام خایتمنای پژوهشی مد نظر قرار داده و از آن تخطی نکنیم:

۱. اصل حقیقت جویی: تلاش در راستای پی جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از هرگونه پنهان سازی حقیقت.
  ۲. اصل رعایت حقوق: الزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پژوهیدگان (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق.
  ۳. اصل مالکیت مادی و معنوی: تعهد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه بکاران پژوهش.
  ۴. اصل منافع ملی: تعهد به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن بهیتر و توسعه کشور در کلیه مراحل پژوهش.
  ۵. اصل رعایت انصاف و امانت: تعهد به ایتناب از هرگونه جانب داری غیر علمی و حفاظت از اموال، تجهیزات و منابع در اختیار.
  ۶. اصل رازداری: تعهد به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمان ها و کشور و کلیه افراد و نهادهای مرتبط با تحقیق.
  ۷. اصل احترام: تعهد به رعایت حریم باور حرمت با انجام تحقیقات و رعایت جانب تقد و خودداری از هرگونه حرمت شکنی.
  ۸. اصل ترویج: تعهد به رواج دانش و اسامه نتایج تحقیقات و انتقال آن به بکاران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.
  ۹. اصل برانست: الزام به برانست جویی از هرگونه رفتار غیر حرفه‌ای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به شایبه‌های غیر علمی می آلائند.
- نام و نام خانوادگی، تاریخ و امضاء: نیلوفر شوکتی

دانشگاه آزاد اسلامی بندر انزلی

صورجلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

نام و نام خانوادگی دانشجو: نیلوفر شوکتی	شماره دانشجویی: ۹۸۰۱۱۰۷۸۷	رشته و گرایش: حقوق - حقوق جزا و جرم شناسی (کارشناسی ارشد)
کد رساله: 2452925951402721399162378214	کد اخلاق:	
عنوان: بررسی ساز و کارهای حمایت از حقوق کودک در برابر تنبیه درفقه و حقوق ایران		
تعداد واحد پایان نامه: ۶		

دفاع از پایان نامه در تاریخ 1400/06/21 و ساعت ۱۴ با حضور اعضای هیات داوران به شرح فوق برگزار و رای نهایی در خصوص ارائه دفاعیه به شرح ذیل ارائه گردید.

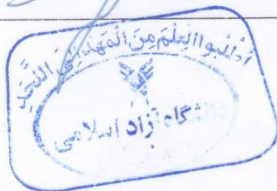
پایان نامه مورد قبول است	پایان نامه با اصلاحات مورد قبول است	پایان نامه مورد قبول نیست
و نمره (از 18) به عدد/حرف ----- ۱۷.۹۹ ----- و با درجه -----		به تصویب رسید.

اعضای هیات داوری پایان نامه:

سمت	نام و نام خانوادگی	تاریخ/امضاء
استاد راهنمای اول	سمیه صفایی بازارجمعه	
استاد داور 1	زهره موسوی فر	
استاد داور 2	جان احمد آقائی سیابیل	
استاد داور 3		
استاد داور 4		
ناظر	اسیر رحمانیان	

* این قسمت توسط گروه آموزشی، دانشکده و دانشگاه تکمیل گردد *

نمره حاصل از ارزشیابی مقاله/مقالات دانشجو بر اساس ضوابط (تا سقف 2 نمره) برابر ----- محاسبه و نمره نهایی دفاع از پایان نامه (مجموع نمره دفاع و مقاله) با درجه ----- و با عدد / با حروف ----- تعیین گردید.		
مدیر گروه آموزشی	مدیر پژوهش دانشکده / رئیس دانشکده	معاون پژوهش و فناوری واحد
تاریخ/امضاء	تاریخ/امضاء	تاریخ/امضاء

تعهد اصالت پایان نامه

اینجانب نیلوفر شوکتی دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد در رشته حقوق که در تاریخ ۱۴۰۰/۶/۲۱ از پایان نامه خود تحت عنوان بررسی ساز و کارهای حمایت از حقوق کودک در برابر تنبیه در فقه و حقوق ایران با کسب نمره ۱۷/۹۹ درجه خوب دفاع نموده ام بدین وسیله متعهد می شوم:

۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست مربوطه ذکر و درج کرده ام.

۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

چنانچه در هر مقطعی زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را می پذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی

نیلوفر شوکتی

تاریخ و امضاء

سایکوزاری

محمد و سپاس خداوند مهربان را که هر چه دارم و هر چه هستم همه از لطف و عنایت اوست.

تشکر ویژه از پدر و مادرم که همیشه و همه جا بدون هیچ چشم داشتی برایم زحمت کشیدند و همچنین بر خود لازم می‌دانم از

زحمات استاد اهنمای بزرگوارم سرکار خانم دکتر سمیه صفایی بازار جمعه که در انجام این اثر صبورانه مرایاری دادند قدر دانی

نمایم و همچنین از کلیه اساتید ارجمند که در طی این ۲ سال به من آموختند کمال تشکر را دارم.

تقدیم به:

ماحصل آموخته ایم را تقدیم می نمایم به:

پدر و مادر عزیزم

به پاس محبت های بی دریغشان که هرگز فروکش نمی کند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	چکیده.....
۲	مقدمه.....
۴	الف) بیان مسئله.....
۹	ب) پیشینه تحقیق.....
۱۰	ج) اهمیت و ضرورت تحقیق.....
۱۰	د) سؤال های تحقیق.....
۱۰	ه) فرضیه های تحقیق.....
۱۰	و) نوآوری تحقیق.....
۱۰	ز) اهداف تحقیق.....
۱۱	ح) ساختار تحقیق.....
۱۲	فصل اول: کلیات تحقیق.....
۱۳	۱-۱ مفاهیم.....
۱۳	۱-۱-۱ مفهوم کودک.....
۱۴	۱-۱-۲ مفهوم کودک آزاری.....
۱۵	۱-۱-۳ مفهوم تنبیه.....
۱۶	۱-۲ حقوق کودک از منظر قرآن کریم.....
۱۶	۱-۲-۱ حقوق مادی.....
۱۷	۱-۲-۱-۱ حق حیات.....
۱۷	۱-۲-۱-۲ حق شیرخواری و تغذیه.....
۱۸	۱-۲-۱-۳ حق نام گذاری.....
۱۸	۱-۲-۱-۴ حق داشتن هویت خانوادگی.....
۱۸	۱-۲-۲ حقوق معنوی.....
۱۸	۱-۲-۲-۱ حق کودک بر آموزش.....
۱۹	۱-۲-۲-۲ حق برخورداری از خط فکری دینی صحیح.....
۱۹	۱-۲-۲-۳ حق کودک بر تربیت صحیح.....
۱۹	۱-۳ انواع تنبیه و کودک آزاری.....

۲۰	۱-۳-۱ آزار جسمی.....
۲۱	۲-۳-۱ آزار جنسی.....
۲۲	۳-۳-۱ آزار عاطفی.....
۲۳	۴-۳-۱ غفلت و بی توجهی.....
۲۴	۴-۱ شرایط تنبیه بدنی کودکان.....
۲۶	۵-۱ تاریخچه حقوق کودک در جهان.....
۲۸	فصل دوم: حمایت از حقوق کودک در برابر تنبیه در فقه امامیه و سازوکارهای آن.....
۲۹	۱-۲ حکم تنبیه از دیدگاه فقهای امامیه.....
۲۹	۱-۱-۲ جواز تنبیه کودکان.....
۳۰	۱-۱-۱-۲ دلیل آیه در جواز تنبیه کودکان.....
۳۱	۲-۱-۱-۲ دلیل روایت در جواز تنبیه کودکان.....
۳۳	۳-۱-۱-۲ قاعده احسان در جواز تنبیه کودکان.....
۳۴	۲-۱-۲ عدم جواز تنبیه کودکان.....
۳۵	۲-۲ مبانی و سازوکارهای حمایت از کودک در فقه امامیه.....
۳۵	۱-۲-۲ آیات دال بر حرمت ضرر و ظلم.....
۳۶	۲-۲-۲ روایات.....
۳۸	۳-۲-۲ قاعده فقهی حرمت ایذاء.....
۳۸	۴-۲-۲ قاعده فقهی حرمت ضرر و اضرار به غیر.....
۴۰	۵-۲-۲ وجوب رعایت اصل عدالت.....
۴۱	۶-۲-۲ ایجاد نهاد داوری در خانواده.....
۴۲	۷-۲-۲ پرداخت دیه.....
۴۴	فصل سوم: بررسی حمایت از حقوق کودک در برابر تنبیه در حقوق ایران و ساز و کارهای آن.....
۴۵	۱-۳ اقدامات تامینی و تربیتی در حقوق ایران.....
۴۶	۲-۳ سازوکارهای حمایتی از کودک در قوانین ایران.....
۴۶	۱-۲-۳ دارا بودن حقوق خاص.....
۴۷	۲-۲-۳ تنبیه تربیتی.....
۴۹	۳-۲-۳ ممنوعیت آزار و شکنجه.....
۵۳	۳-۳ راهبردهای تربیتی جایگزین تنبیه بدنی کودکان.....

۵۷	نتیجه گیری.....
۵۹	پیشنهادات.....
۶۰	فهرست منابع و مآخذ.....
۶۰	چکیده انگلیسی.....

بررسی ساز و کارهای حمایت از حقوق کودک در برابر تنبیه در فقه و حقوق ایران

نیلوفر شوکتی

چکیده:

تنبیه کودکان بویژه تنبیه بدنی و رفتارهای نابهنجار و نامتعارف نسبت به کودکان و نوجوانان علاوه بر ایجاد آثار سوء روحی و جسمانی می تواند عاملی در جهت سوق دادن ایشان به سوی بزهکاری باشد لذا رعایت حقوق کودک و حمایت از حقوق وی بسیار حائز اهمیت است. چنانچه در اصل ۲۱ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به حمایت از حقوق کودک اشاره شده است و مصادیق حقوق کودک در برخی از مواد قانون مدنی و قوانین جزایی ایران بر اساس آرای مشهور فقه امامیه مورد توجه قرار گرفته است. لذا در این پایان نامه با روش توصیفی تحلیلی به حقوق کودک و جواز یا عدم جواز تنبیه در فقه امامیه پرداخته و سازوکارهای حمایتی آن را در فقه و همچنین در حقوق ایران بررسی شد و در نهایت به این نتیجه رسیدیم که درباره تنبیه کودک در فقه امامیه دو رویکرد وجود دارد برخی از فقهای امامیه قائل به این هستند که تنبیه کودک ممنوع می باشد و برخی دیگر معتقدند که تنبیه بدنی کودک می تواند راهی باشد تا به وسیله آن کودک تربیت گردد. اما دلایلی مانند آیات و روایات بعنوان مبانی و سازوکارهای حمایت از حقوق کودک برشمرده می شوند. در حقوق ایران نیز می توان به مواد قانون حمایت از کودکان و نوجوانان مصوب ۱۳۸۱ و اصلاحی آن در ۱۳۹۹ و نیز به بند ت ماده ۱۵۸ ق.م.ا ۱۳۹۲ و موادی از قانون مدنی مانند ماده ۱۱۷۳ آن قانون بعنوان سازوکارهای حمایتی از حقوق کودکان اشاره کرد.

واژگان کلیدی: حقوق کودک، قانون حمایت از کودکان و نوجوانان، عدم جواز تنبیه، ساز و کارهای

حمایت

مقدمه

حق کودکان این است که نیازهای اساسی آنها برآورده شود که نه تنها شامل نیازهای لازم برای بقا و امنیت بلکه شامل حقوقی که به آنها امکان دهد تا حد توانایی خود به رشد جسمی و ذهنی رسیده و با توجه به میزان سن خود به عنوان عضوی از جامعه عمل نمایند و به یک شهروند بزرگسال مسئول تبدیل شوند. حقوق کودک برابر با برآوردن نیازهایی است که برای رسیدن به چنین هدفی، اصول و قوانینی وجود دارد که نیازهای کودک متناسب با فرهنگ، جنسیت و توانایی و سن و ... را شامل می شود. کودکان مانند هر انسان دیگری دوست دارند محبوب واقع شوند و به شخصیت آنها احترام گذارده شود.

خشونت جسمی و روحی یکی از عوامل تخریب شخصیت کودکان است به همین سبب بنابر بند ۱ ماده ۱۹ کنوانسیون حقوق کودک کشورهای طرف کنوانسیون متعهد شده اند اقدام های قانونی اجرایی یا اجتماعی و آموزشی را جهت حمایت از کودک در برابر همه شکل های خشونت جسمی و روحی آسیب رسانی و سوء استفاده به عمل آورند. از گذشته تا کنون خشونت بر علیه کودکان همواره وجود داشته و هر ساله میلیون ها کودک در معرض آزار و اذیت در اقسام مختلف آن قرار گرفته اند. سازمان بهداشت جهانی خشونت نسبت به کودکان یا آسیب یا تهدید سلامت جسم و روان و یا سعادت و رفاه کودک به دست والدین و یا سایر افراد آنها را مسئول می داند.

طبق رویکرد سازمان بهداشت جهانی هر گونه آسیب جسمی روانی سوء استفاده جنسی و عدم رسیدگی به نیازهای اساسی افراد زیر ۱۸ سال خشونت بر علیه کودک قلمداد می شود بنابراین اعمال خشونت بر علیه کودک در قالب خشونت جسمی روانی و جنسی قابل تصور خواهد بود.

در دین اسلام نیز به این مهم توجه جدی شده است. چنانکه پیامبر اکرم ص در اینباره، فرمود: «أَحْبَبُوا الصَّبِيَّانَ وَارْحَمُوهُمُ وَإِذَا وَعَدْتُمُوهُمُ شَيْئًا فَفُوا لَهُمْ فَإِنَّهُمْ لَا يَدْرُونَ إِلَّا أَنْكُمْ تَرْتُقُونَهُمْ» یعنی «کودکان را دوست بدارید و به آنها بسیار مهربانی کنید و هرگاه به آنها وعده دادید، وفا کنید، زیرا آنها شما را روزی دهنده خود می دانند.» (کلینی، ۱۳۷۷: ۶، ۴۹)

در واقع از متون شرعی اینطور استفاده می شود که اگر تنبیه برای تربیت کودک انجام می گیرد بهتر آن است که این تنبیه، تنبیه بدنی نباشد بلکه از عواطف کودک استفاده شود، زیرا تنبیه بدنی زمینه ساز مشکلات روحی و عاطفی فراوانی همچون سرخوردگی و تخریب شخصیت کودکان می شود ولی

وقتی از کودک دوری شود او خود کم کم به اشتباه خود پی می برد البته این دوری نباید طولانی شود زیرا ممکن است از یک سو روی عواطف کودک اثر عمیق بگذارد و زمینه ساز مشکلات روحی او شود. در واقع می توان گفت که کودک آزاری پدیده ای است آمرانه و یا از روی غفلت رخ می دهد که منتج به ضرب و جرح و تهدید به کودکان است که در کشورمان در شکل های تنبیهات بدنی نمود پیدا کرده است. لذا مطالعه و آموزش و در اختیار قرار دادن مهارت های لازم ما را به شناخت صحیح روحیات کودکان سوق می دهد بدین منظور نخست بررسی تنبیه کودک در فقه اسلامی و ساز و کارهای حمایتی از حقوق کودکان محل توجه قرار می گیرد و سپس این موضوع را در حقوق ایران مورد بررسی قرار می دهیم

الف) بیان مسئله

در هر جامعه ای کودکان به واسطه محدودیت های طبیعی و اجتماعی دارای جایگاه ویژه ای هستند و قانونگذار میبایست با لحاظ عدم توانایی آنها حمایت کامل از حقوق آنها بعمل آورد. حقوق کودک مجموعه ای از حقوق بشر ویژه کودکان است که بر پشتیبانی و نگهداری از افراد جوان تمرکز دارد. کنوانسیون حقوق کودک یک کودک را به عنوان فردی که به سن ۱۸ سال نرسیده است تعریف می کند مگر آنکه سن کودک مطابق قانون داخلی کمتر از آن تعریف شده باشد. از طرفی کودک آزاری عبارت است از هر گونه بد رفتاری فیزیکی و یا عاطفی، سوء استفاده جنسی، غفلت یا رفتار همراه با بی توجهی که منجر به آسیب واقعی یا احتمالی به سلامت، بقا، رشد یا کرامت کودک در زمینه روابط یا مسئولیت، اعتماد یا قدرت شود. کودک آزاری بدترین شکل مجازاتی است که می توان برای یک کودک تعیین کرد. در این روش کودک بقیه ی عمرش را با زخم های روحی، عاطفی و حتی فیزیکی سپری خواهد کرد و همچنین این امر می تواند منجر به آسیب های جبران ناپذیر ذهنی و بدنی در او شود. نادیده گرفتن علائم کودک آزاری جرم محسوب می شود. درمباحث فقهی و آرای فقها چه شیعه و چه اهل سنت نیز حقوقی برای کودک به رسمیت شناخته شده است که عمدتاً مبتنی بر آیات و احادیث است. خدای تعالی انسان را آزاد آفریده و کسی بر دیگری تسلط ندارد مگر آنکه او اجازه دهد، که بنا به مصلحت هایی می باشد و بعلاوه تنبیه و زدن دیگری علی القاعده ایداء، اذیت و ظلم به اوست و این اعمال در شرع نهی شده است به طوریکه برخی روایت آن را کفر و حرب با خدا میدانند. بر مبنای آنچه که از مفاهیم احادیث پیامبر و معصومین بر می آید تنبیه کودک نباید به گونه ای باشد که به شخصیت کودک لطمه ای وارد شود و شکوفایی کودکان نیازمند محیط آموزش و پرورش سالم و مناسب است. پیامبر اکرم (ص) می فرماید: «آن کسی که بنده ی مؤمن مرا آزار می دهد باید با من اعلام جنگ کند آن کس که بنده ی مؤمن مرا تکریم می کند باید از غضب من در امان باشد.» از مفاد حدیث این گونه برداشت می شود که تنبیه کودک یکی از مصادیق ظلم در حق بنده ی مؤمن است که موجب اعلان جنگ با خداوند متعال می شود. بنابراین نباید به تنبیه او اقدام کرد.

پیامبر (ص) می فرماید: «رفع الظلم عن ثلاثة: عن النائم حتى يستيقظ و عن المبتلی حتى یبرأ و عن الصبی حتى یکبر» یعنی «قلم تکلیف از سه گروه برداشته شده است: از کودک تا اینکه بالغ گردد و از دیوانه تا اینکه بهبود یابد و از خوابیده تا اینکه بیدار شود.» (قاضی نعمان مغربی، ۲، ۴۵۶)

در این حدیث قلم تکلیف و مسئولیت از کودکان برداشته شده است لذا نباید به سبب کارهای نادرستشان مورد تنبیه قرار گیرند، این حدیث در مقام لطف، رحمت و رأفت است البته به معنای این نیست که کودک به منظور اصلاح و تربیت تنبیه نشود. در روایات به چند مورد اشاره شده که نباید در آن موارد کودکان را تنبیه بدنی کرد. ذکر این موارد برای آن نیست که در سایر موارد زدن بی اشکال است بلکه به طور کلی اصل اساسی و عمومی و اولیه ی اسلامی که نقش تربیتی و اصلاحی دارد همان تشویق و تحریک مثبت در کارهای خوب است. تنبیه از دیدگاه فقه غالباً تأثیر منفی دارد و اگر گفته می شود که در این موارد تنبیه کنار گذاشته شود از باب تاکید بر ترک آن است نه اینکه موارد دیگر را بخواهد تأیید کند. یکی از آن مواردی که نباید کودکان را تنبیه کرد آنجاست که نام های پاک و مقدسی بر روی کودکان نهاده شده است. اهل بیت علیهم السلام تاکید فراوانی داشته اند بر اینکه مبادا کودکان هم نام پیامبر اکرم (ص) و حضرت فاطمه (س) و ائمه معصومین (ع) مورد آزار و تنبیه بدنی قرار گیرند. مورد دیگری که میتوان اشاره کرد آنجاست که پیامبر اکرم (ص) فرمودند: «أدب صغار اهل بیتک بلسانک علی الصلاه و الطهور، فاذا بلغوا عشر سنین، فاضرب و لا تجاوز ثلاثاً» یعنی «فرزندان خردسالت را با زبان بر نماز و وضو انس و عادت دهید و آنگاه که به ده سالگی رسیدند آنها را بخاطر سستی و سهل انگاری در نماز بزن ولی از سه ضربه فراتر نرو.» از این روایت می توان اینگونه برداشت کرد که قبل از ده سالگی زدن کودک برای نماز جایز نیست. بنابراین لزوم رعایت جانب احتیاط اقتضاء می کند که تا آنجا که ممکن است از زدن اجتناب کرده و از روشهای مناسب تر استفاده کرد. از جمله وصایای پیامبر اکرم (ص) به امام علی (ع) این بود که ایشان فرمودند: برای تأدیب بیش از سه ضربه نزن زیرا اگر چنین کردی روز قیامت قصاص خواهی شد. امام سجاد (ع) می فرمایند: حق فرزندت به تو این است که بدانی وجود او از تو و نیک و بدش در این جهان وابسته به توست و با دارا بودن قدرت و سلطه پدری مسئول تربیت وی هستی، باید رفتار تو درباره ی فرزندت همانند رفتار مربی شایسته ای باشد که تربیت صحیح اش در این جهان مایه ی زیبایی و جمال اخلاقی فرزند گردد و در پیشگاه الهی دلیل وظیفه شناسی اش باشد. ناگفته نماند که به حکم اطلاق ادله حرمت ظلم و اذیت، فرقی بین ایذاء جسمی و روحی نمی باشد و هر دوی آنها حرام است و مرتکب اش به علاوه از ضمان و لزوم جبران خسارت و ضرر وارده به کودک، همانند ضرر به دیگران مستحق تعزیر هم می باشد.

لذا آزار کودکان از طرف والدین جایز نبوده و نیست و کودک آزاری از طرف آنها در شرع مقدس حرام و معصیت می باشد، بلکه عمدتاً و غالب انواعش از معاصی کبیره است. در منابع جامع فقهی بابی مستقل به

حقوق کودک اختصاص نیافته بلکه حقوق مختلف او به تناسب موضوع در ابواب گوناگون آمده و احکام هر یک به دقت تحلیل و بیان شده است.

در فقه امامیه هرگونه تعرض غیرقانونی به تمامیت جسمانی افراد ممنوع شمرده می شود و مجازاتهای دیه و قصاص به عنوان ضمانت های اجرایی اعمال این ممنوعیت به شکل دقیقی در منابع فقهی پیش بینی شده است. این حق که از حقوق اساسی همه ی انسانهاست در مورد کودکان نیز از بدو تولد جاری است و کسی حق سلب آن را ندارد و تجاوز به آن از سوی هر فردی حتی اولیاء و والدین کودک مستوجب مجازاتهای قانونی شمرده نشده است که در این باره محقق حلی معتقد است اگر در اثر زدن ولی بدن فرزند سرخ یا کبود یا مجروح گردد و یا آسیب ببیند و یا احیاناً فرزند زیر ضربات ولی فوت کند اگر چه پدر قصاص نمی شود اما یقیناً باید دیه بپردازد حتی اگر زدن فرزند به قصد تادیب او بوده باشد و غرض دیگری در کار نباشد.

در اصل ۲۱ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز به حمایت از حقوق کودک اشاره شده و مصادیق حقوق کودک در بسیاری از مواد قانون مدنی و قوانین جزایی ایران بر پایه آرای مشهور فقه امامی مورد توجه قرار گرفته است. یکی از حقوقی که قانونگذار در زمینه ی تربیت اطفال برای والدین مقرر کرده است حق تنبیه می باشد. ماده ۱۱۷۹ قانون مدنی مقرر می دارد: ابوی حق تنبیه طفل را دارند ولی با استناد به این حق نمی توانند طفل خود را خارج از حدود تادیب تنبیه نمایند. یکی از ابهامات قانونی در تادیب فیزیکی کودک، عدم تعریف حد متعارف و محدوده مجاز تنبیه بدنی است. در حقیقت می توان علت این امر را نسبی بودن آن نسبت به کودکان مختلف دانست. لذا قانونگذار تعیین میزان دقیق حد متعارف تادیب را بر عهده قاضی گذاشته و او موظف است با مراجعه به عرف، میزان متعارف را معین کند. مجلس شورای اسلامی ایران در سال ۱۳۸۱ شمسی قانون حمایت از کودک و نوجوانان را تصویب کرد. که با توجه به جهت گیریهای آن می توان آن را نقطه عطفی در توجه قانونگذار ایرانی به حقوق کودکان و نوجوانان قلمداد کرد. زیرا این قانون شامل همه افراد زیر ۱۸ سال می شود به علاوه برای نخستین بار شکنجه روحی نیز جرم شناخته شده و از این مهمتر کودک آزاری جرمی عمومی به شمار آمده است. بر اساس این قانون هر گونه صدمه زدن و آزار رساندن به کودکان و نوجوانان شکنجه جسمی و روحی جرم و مشمول مجازاتهایی است. با توجه به اینکه این قانون در چند حوزه نقایص جدی داشته که عمده ترین آنها ضعف در هماهنگی ساختاری، ضعف در ضمانت اجرایی، ضعف در مبانی نظری و تعاریف و بازدارنده نبودن مجازاتهای اعلامی و همچنین کافی نبودن نقش مددکاری

اجتماعی در اجرای قانون از ابتدا تا کیفر دهی بوده بالاخره در تاریخ ۹۹/۳/۲۳ مورد بازنگری قرار گرفته که تمامی این ضعف‌ها در قانون جدید در حد قابل ملاحظه ای مرتفع شده است.

بر اساس بند ت ماده ی ۱۵۸ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲: «اقدامات والدین و اولیا قانونی و سرپرستان صغار و مهجورین که به منظور تادیب و یا حفاظت آنها انجام شود مشروط بر اینکه اقدامات مذکور در حد متعارف، تادیب و محافظت باشد جرم محسوب نمی شود» در این ماده قانونگذار هدف از تنبیه کودک راتربیت وی اعلام و برای اقدامات والدین دو قید بیان کرده است: اول اینکه اقدامات والدین به منظور تادیب یا حفاظت باشد در این اقدامات نباید حس کینه توزی و یا انتقام جویی وجود داشته باشد و قید دیگر اقدام در حد متعارف تادیب و حفاظت باشد. قانونگذار حد متعارف را مشخص نکرده است بنابراین در این زمینه باید به عرف مراجعه کرد و نظراتی همچون جواز تادیب تا حدی که منجر به پرداخت دیه نشود چندان توجیه پذیر نیست زیرا وقتی قانونگذار تادیب را در حد متعارف اجازه می دهد باید لوازم آن را هم که احتمال منجر شدن به جرح یا صدمه ای است اجازه دهد. در نتیجه میتوان گفت شخصیت کودک آنگونه شکل خواهد گرفت که با او برخورد خواهد شد بنابراین هرگاه کودک را تحت فشار اعم از روحی و جسمی قرار دهیم نه تنها نمیتوان بهره ای از آن برد بلکه خود را از رؤیت ثمره ی زیبای آنها که همان کودکان و نوجوانان سالم و آینده ساز جامعه هستند محروم می سازیم.

لازم به ذکر است آموزش روشهای تربیتی مثبت، موجب کاهش استفاده از تنبیه بر جسم و روح کودک از طرف والدین می شود لذا مددکاران اجتماعی و پرستاران بهداشت جامعه میتوانند نقش مؤثری در این زمینه ایفا کنند. همه ما می توانیم تمهیداتی فراهم کنیم که از خطای کودک و تنبیه او پیشگیری کنیم، یکی از آنها این است که والدین کودک تحمل و بردباری شان را بیشتر کنند زیرا معمولاً افراد کم تحمل و عصبی خیلی زود از کوره در میروند و متوسل به تنبیه میشوند اما باید یادمان باشد که رفتارهای کودک طبیعی ست و بهتر است به جای امر و نهی کردن کودک و عصبانی شدن به راه حل های جایگزین فکر کنیم. به همین جهت در این تحقیق کوشش شده است تا به راهکارهایی جهت حمایت از حقوق کودکان، جلوگیری از تنبیه آنان به هر جهتی که می باشد و در نهایت اقداماتی که برای پیشگیری از تنبیه برای کودک لازم است، پردازیم.

ب) پیشینه تحقیق

درباره تحقیقاتی که در زمینه موضوع پایان نامه انجام شده است می توان به مقالات و پایان نامه های ذیل اشاره نمود:

۱- روشن فر، عزیز، (۱۳۸۵)، در پایان نامه خود تحت عنوان «حمایت کیفری حقوق ایران در قبال سوء رفتار با کودکان» می گوید: ارتکاب رفتارهای نابهنجار و نامتعارف نسبت به کودکان و نوجوانان علاوه بر ایجاد آثار سوء روحی و جسمانی می تواند عاملی در جهت سوق دادن ایشان به سوی بزهکاری باشد. گستره ی این سوء رفتارها در برگیرنده ی آزارهای درون خانواده که به مثابه ایمن ترین و مطمئن ترین قانون برای کودکان محسوب می شود تا انواع جرائم سنگینی چون صدمات جسمانی، تعرض و سوء استفاده های جنسی، قچاق و ... را شامل می شود. عدم وجود حمایت های مؤثر و کارا و یا وجود خلاء های قانونی از عوامل فزاینده ی چنین رفتارهایی نسبت به آنان خواهد بود.

۲- فضلی، محمد، (۱۳۹۱)، در پایان نامه خود تحت عنوان «بررسی کودک آزاری در حقوق ایران» می گوید: کودک آزاری آسیب اجتماعی است و بعنوان یکی از اولویت ها و مسائل اجتماعی، بهداشتی و درمانی در کشورهای مختلف جهان مطرح است. در کشور ما بدرفتاری با کودکان تا حد بسیاری به مسائل فرهنگی بستگی دارد. بررسی ها نشان می دهد که والدین کودک آزار نسبت به سایر والدین از سلامت کمتری برخوردار بوده و دارای تحصیلات کمتری هستند همچنین آشفتگی خانوادگی، وضعیت اقتصادی پایین و پر جمعیت بودن افراد خانواده از شاخص ترین ویژگی این خانواده هاست.

۳- البرزی، محبوبه، (۱۳۹۱)، در مقاله خود تحت عنوان «تحلیل روانشناسانه و اسلامی تنبیه از دیدگاه کودکان» می گوید: در جریان جامعه پذیری کودکان روش های متعددی از گذشته تا حال به کار رفته است و پیامدهای مختلفی در دوران های مختلف به ویژه با توجه به تفاوت های فرهنگی به دست آمده است. لیکن یک امر در همه ی موارد و دوران ها و فرهنگ ها مشترک است و آن هم اثرات سوء و پیامدهای منفی تنبیه بدنی است. تنبیه و تشویق از ابزارهای تربیتی است لیکن تنبیه بدنی عاملی منفی در تربیت به حساب می آید که این پژوهش با توجه به دیدگاه کودکان در ساده ترین فعالیت کودکانه (نقاشی) نشان داده می شود بر این اساس می توان گفت والدین باید ابتدا به طور کامل از لحاظ مذهبی با شناخت کامل از کودک و ویژگی های وی، از حقوق و وظایف خود در قبال فرزندان و متقابلاً از حق فرزندان در قبال خود آگاه شوند و در جهت شناخت کودک و ارضای نیازهای وی به جای ارضای

نیازهای خود برآیند تا هرگز نیازی به استفاده از تنبیه به ویژه تنبیه بدنی گردد که این امر در نزد خداوند امری مقبول و پسندیده نیست.

۴- طیبی جبلی، مرتضی و همکاران، (۱۳۹۲)، در مقاله خود تحت عنوان «ساز کارهای حمایت از حقوق کودک در برابر مجازات و تنبیه از نظر فقه و حقوق» می گوید: مجازات و تنبیه به عنوان یک پدیده حقوقی همواره در تمام جوامع وجود داشته و با تحولات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و حقوقی و نیز با پدید آمدن نظام های منسجم شکل و نحوه برخورد با آن متفاوت شده است. این پدیده ریشه در زمینه های اجتماعی و فرهنگی دارد که در جهت مهار و کنترل آن علاوه بر مداخله حقوقی، مداخلات اجتماعی و فرهنگی نیز ضروری است.

۵- فهرستی، زهرا، نظری خاکشور، گلرخ، (۱۳۸۷)، در مقاله خود تحت عنوان «بررسی پدیده کودک آزاری از ابعاد حقوقی و ضرورت بازنگری» می گوید: اصل تنبیه کودک، امروز موضوع گفت و گوی بسیاری از متخصصان و مربیان تربیتی و خانواده هاست. بدین توضیح که برخی با تأدیب عرضی یعنی کتک زدن موافق هستند و بعضی مطلقاً مخالفند، این اختلاف نظر از آنجا نشأت می گیرد که عموماً فارغ از حقیقت معنوی تنبیه، آنرا مصادف با کتک زدن تعبیر می کنند در حالی که برای تنبیه کودک اشکال گوناگونی متصور است. تظاهر به کم محبتی، سکوت، بی اعتنائی، نشان دادن خشم و عصبانیت، حالت های مختلف تنبیه هستند. ۶- مقدادی، محمد مهدی، (۱۳۸۶)، در مقاله خود تحت عنوان تنبیه بدنی کودک، تربیت یا خشونت می گوید: تنبیه بدنی کودک یک شیوه تربیتی عادی و راهکار اصلاحی متعارف محسوب نمی گردد بلکه تدبیری محدود و استثنایی و برای شرایطی ویژه است و از این رو نمی تواند به عنوان یک حکم کلی و مطلق در مقررات مدنی منعکس گردد به خصوص که می تواند زمینه ساز سوء استفاده و همچنین دستاویز والدین، سرپرستان و مربیان برای کودک آزاری قرار میگیرد.

ج) اهمیت و ضرورت تحقیق

با توجه به اینکه کودکان آینده سازان جامعه هستند انجام چنین تحقیقاتی در رشد فکری و تربیت صحیح کودکان نقش مهمی دارد به طوری که میتوان با ایجاد کردن بسترهایی برای آنان در سنین پایین در صدد آموزش و یادگیری اصول زندگی، قرار گرفتن در یک اجتماع در سنین پایین و فرا گرفتن اصولی همچون روابط درست اجتماعی، بایدها و نبایدها و احترامات باشند. با توجه به اینکه بهترین سن برای آموزش همین سنین کودکی می باشد لذا از اهمیت ویژه ای برخوردار است. در نتیجه

ضرورت ایجاد این بسترها و آموزش ها از سوی جامعه و محققین به طور غیر مستقیم به دنبال حمایت از حقوق کودکان برآمده است.

د) سوالات تحقیق

۱. رویکرد فقه امامیه در حمایت از حقوق کودکان چیست و ساز و کارهای حمایت از آن در حقوق ایران کدامند؟
۲. راهکارهای پیشگیری از کودک آزاری چیست؟

ه) فرضیه ها

۱. مهمترین رویکردهای فقهی در این مسئله، در قالب حرمت ایذاء، و وجوب پرداخت دیه، وجوب آموزش های لازم، ضرورت حفظ حرمت کودک و داوری خانوادگی تبیین شده است. همچنین از نظر حقوقی نیز وجود نهادهای نظارتی و حمایتی مانند تاسیس دادگاه های مخصوص بعنوان راهکار حمایتی شناخته شده است.
۲. آموزش به والدین کودکان و نوجوانان در زمینه حقوق کودکان، بهداشت روان و مهارتهای مقابله با مشکلات و مسایل از مهمترین راهکارهای نیل به این هدف است.

و) نوآوری تحقیق

پایان نامه های مختلفی در خصوص حقوق کودک به رشته تحریر درآمده است اما تاکنون بطور خاص در خصوص حقوق کودک و سازوکارهای حمایتی اعم از پیشگیرانه و غیر پیشگیرانه تحقیق ویژه ای انجام نشده است. لذا در این پایان نامه کوشش شده است تا راهکارهای حمایتی از حقوق کودکان را به طور اختصاصی مورد توجه قرار دهیم.

ز) اهداف تحقیق

۱. بررسی کرامت و شأن انسانی کودک در حریم خانواده
۲. تعیین حد و مرز تنبیه کودکان در حقوق ایران